

THE TECHNOLOGIES OF TRADITIONAL TEXTILE PROCEEDING
IN HOREHRONIE AND ITS APPLYING IN ELEMENTARY EDUCATION

Ivana KRUPOVÁ – Beáta AKIMJAKOVÁ

Abstract: In the article is described in detail traditional technological process of textile proceeding in Horehronie – from flax and cannabis growing through their collection, drying, grassing, retting, beating, scutching, gilling, spinning, taking-up, washing, drying, wrapping, weaving, over the changing of textile by colouring. Described technologies can be inspirative for elementary teachers, they can be integrated into educational process and thus can serve as medium of not only pupils' manual skills development, but even as development of their technical thinking and technical creativity, and also regional consciousness.

Key words: textile proceeding's traditions, spinning, weaving, Horehronie, elementary education.

TECHNOLÓGIE VÝROBY TRADIČNÝCH TEXTÍLIÍ NA HOREHRONÍ
A ICH UPLATNENIE V EDUKAČNOM PROCESSE NA 1. STUPNI ZÁKLADNEJ ŠKOLY

Resumé: V príspevku je podrobne opísaný tradičný technologický postup výroby textílií na Horehróní – od pestovania ľanu a konopí cez ich zberanie, sušenie, rosenie, močenie, pobíjanie, trepanie, česanie, pradenie, navíjanie, vyváraie, plákanie, sušenie, snovanie, tkanie, až po úpravy textílií farbením. Opísané technológie môžu pôsobiť inšpiratívne pre učiteľov 1. stupňa základnej školy, môžu byť integrované do edukačného procesu, a tým slúžiť ako prostriedok rozvíjania nielen manuálnych zručností žiakov, ich technického myslenia a technickej tvorivosti, ale aj regionálneho povedomia.

Kľúčová slova: tradície spracúvania textílií, pradenie, tkanie, Horehronie, 1. stupeň ZŠ.

1 Tradičný postup spracovania textilných vláken na priadzu a tkaninu

Postup spracovania domácich textilných vláken bol takmer na území Slovenska rovnaký, odchýlky boli len v terminológii, prípadne v detailoch a vonkajšej úprave jednotlivých nástrojov. Základnými surovinami domáceho pôvodu, s ktorými sa stretávame pri výrobe tkanín na Horehróní, boli ľan, konope a vlna.

Pestovanie ľanu a konopí. Ľan sa vysieval v apríli-máji (hustejšie ako konope), konope okolo Žofie (15. 4.). Muži rozsievali z obrusa alebo z cidila, ženy z obrusa, zo zástery a niekedy i z pendela (spodnej sukne). Celý tento akt dopĺňal rad obradov a praktík, ktoré mali podporiť rast a úrodu ľanu a konopí. Osevná plocha nebola v jednom hospodárstve stále rovnaká. Riadila sa počtom členov rodiny, jej hospodárskou situáciou a potrebou. Po šiestich týždňoch od zasiatia sa ľan pľel, konope sa pľiet' nemuselo.

Zberanie, sušenie, rosenie, močenie, pobíjanie. Ľan sa po dosiahnutí rannej žltej zrelosti (kedy má vlákno veľmi dobrú kvalitu, je pevné, pružné a byť je svetložltá) zberal vytrhávaním, poskonné (samčie) konope sa vytrhávali koncom júla a matorné (samičie)

konope sa kosili začiatkom septembra. Trhanie bolo kolektívnou záležitosťou žien, dievčat od 10 rokov a chlapcov do 12 rokov. Ľan, vytrhaný aj s koreňkami, sa najskôr sušil v tenkých vrstvách, aby sa z neho dali odstrániť zvyšky lístkov a okvetí. Suchý ľan sa rosil, aby sa v ňom pôsobením potrebnej vlhkosti a tepla uvoľnili vlákna, ktoré sú spojené po dĺžke vo zväzkoch s drevitou časťou rastliny rastlinným glejom. Dĺžka rosenia ľanu závisela od počasia. Ak pršalo, stačilo aby stebľa ležali na „blachu“ 2 týždne, ak bolo suché počasie, táto doba sa dva až trikrát predĺžila.

Doba schnutia konopí bola dlhšia ako pri ľane. Konope si pri svojom spracovaní vyžadovalo vždy močenie, ľanu stačilo rosenie. Močenie prebiehalo v močidlách. Boli to 0,75 m až 1,5 m hlboké jamy, niekedy ešte väčšie, pretože sa v nich močila úroda ľanu a konopí i z piatich hospodárstiev, čo znamená, že v močidle bolo naraz viac ako 50 veľkých snopov. Výnimkou bolo samostatné močidlo pre jedno hospodárstvo. Močidlá boli po niekoľkých zoskupených spolu väčšinou pri potoku tak, aby mali vhodný – mierny prítok a odtok čerstvej vody. Matorné konope sa močili 2-3 týždne, poskonné konope len 3-4 dni. Dĺžka močenia

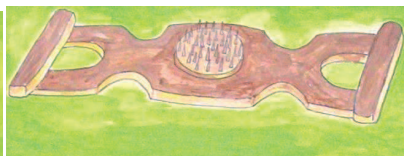
závisela aj od poveternostných podmienok. Teplejšia voda urýchlila proces kvasenia pektózy (látky obsahujúcej glejivo) v stonkách, a tým urýchlila oddelenie vláknitého lyka od drevitej časti stonky.

Pri kompletnom spracúvaní konopí sa dával pozor, aby sa poskonné a matorné konope nepomiešali, pretože kvalitou sa poskonné konope podobali ľanu a matorné mali hrubšie vlákno. Po rosení alebo močení sa ľan a konope prestreli na lúke, aby sa vysušili. Nasledovalo pobíjanie palicou na kameni alebo kláte, aby sa uľahčilo trepanie.

Trepanie. Ľan i konope sa trepali počas septembra a októbra na trlici². (obr. 2) Po dôkladnom usušení sa stonky najprv lámaním na trlici a pretriasaním zbavili najhrubšieho pazderia (drevitej časti stonky). Na odstraňovanie jemnejšieho pazderia sa používala dvojzubá trlica - *trojna* (vytieračka). Trepanie sa vykonávalo pri stodole. Z lámaných stebiel sa prášilo, preto sa ženy obliekali do starých šiat a zahaľovali si vlasy.

Obr. 2 Trlica

Obr. 3 Ščet'

Česanie. Vlákna sa ďalej spracovávali česaním na ščeti³. (obr. 3) Česanie ľanu a konopí slúžilo na odstránenie posledných zvyškov pazderia a na oddelenie a urovnávanie vlákien. Vyčesaný ľan mal podľa kvality vlákna svoje pomenovanie. Najjemnejšie vlákno - slúžiace na tenké plátno, z ktorého šili odevné súčasti - sa nazývalo *povesno*, hrubšie vlákno - *zrebä* - slúžilo na plachty a najmenej hodnotné - *klky* - sa používali na výrobu povrazov alebo vriec.

Pradenie. Väčšina vyčesaných textilných vlákien sa spracovávala pradením – skrúcaním vlákien. Na Horehroní sa priadlo tromi spôsobmi: najstarší spôsob pradenia *bez špeciálneho*

náradia („v ruke“) alebo pomocou *mutvičky* (habarky) sa využíval pri pradení dratiev, motúzov a bičov, druhým spôsobom bolo pradenie *na vreteno*⁴ a tretím *na kolovrate*. Najprimitívnejším spôsobom bez náradia priadli muži. Ak potrebovali dratvu alebo bič, vytiahli z hrsti ľanu alebo konopí niekoľko vlákien, najprv ich poslinili a následne skrúcali na pravom stehne pohybom dlane od seba, pričom konce vlákien pridržovali ľavou rukou.

Obr. 4 Vreteno s kúdel'ou

Pri pradení na vreteno skrúcala priadka vlákna jeho otáčaním od seba v smere zľava doprava prstami pravej ruky. Na začiatku pradenia upevnila na vreteno jeden koniec priadze, ktorý ovila okolo jeho stopky až k hrotu. Otáčaním vretena v jeho zvislej polohe sa priadza skrúcala, pričom jej druhý koniec pridržala priadka prstami ľavej ruky pri pradiwe, ktoré sa začalo postupne skrúcať na priadzu. Po jej upradení, v dĺžke vzdialenosti upaženej ruky držiacej vreteno od ruky vyťahujúcej priadzu, ju navila na vreteno, a to tak, že ho otáčala v polohe kolmo na priadzu. Po navíťi na stopku nasledovalo opäť skrúcanie. Ak boli vlákna dostatočne dlhé, zachytila žena priadzu slučkou (*zakosídlila*). Po roztočení pustila vreteno z prstov, a kým rotovalo, vyťahovala vlákna z pradiwa, pričom v pravej ruke pridržovala iba priadzu. Pradivo pri pradení bolo umiestnené na praslici⁵.

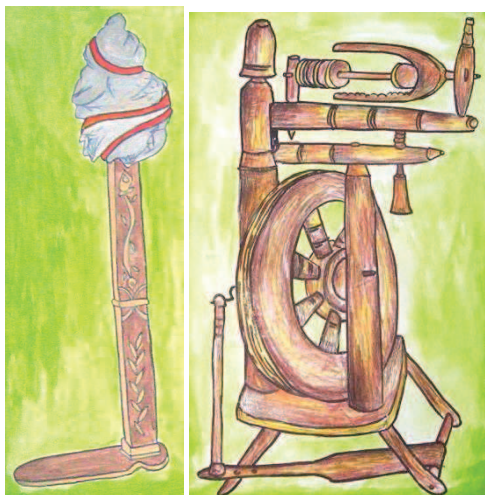
² Trlica (obr. 2) - nástroj na oddeľovanie drevnatej časti ľanu a konopí od vlákien. Skladala sa z dvoch dosák upevnených vodorovne na dvoch alebo štyroch nohách, medzi ktoré zapadal drevený nôž (trlo), na jednom konci pripevnený tak, aby sa ním dalo pohybovať a na druhom ukončený rukoväťou. Pravou rukou sa ním udieralo do štrbiny, križom nad ňou sa ľavou rukou pridržovala hrst' bylí ľanu alebo konopí

³ Ščet' (obr. 3) - okrúhla doštička so sústrednými kruhmi dlhých klincov, ktorá sa pripevňovala na necelý meter dlhú dosku s dvoma rukoväťami

⁴ Vreteno (obr. 4) slúžilo na pradenie. Jeho hlavnou časťou bola palička (rúčka, stopka) dlhá 30-40 cm, zužujúca sa na oboch koncoch, ktorá bola na dolnom konci zaťažená krúžkom alebo kúskom surového zemiaka. Krúžok chránil spradenú priadzu pred skĺznutím z vretena a súčasne udržiaval rotačný pohyb, ktorým sa vlákna skrúcali a spevňovali.

⁵ Praslica (obr. 5) sa používala na upevnenie vlákien pri pradení. Jej základom bola dlhá tyč siahajúca najčastejšie do výšky pŕs stojaceho človeka a pradivo sa na ňu pripevňovalo tak, aby sa z neho dali vyťahovať vlákna. Ako jeden z najpoužívaných ženských nástrojov, bývala

Pradenie na kolovrate⁶, ktorý bol poháňaný nohou, bolo asi dvakrát až trikrát rýchlejšie ako na vretene. Skrúcanie priadze zabezpečovalo rýchlo sa točiacie krídlo, cez ktoré priadza prechádzala a súčasne sa navíjala na pomalšie rotujúcu cievku.

Obr. 5 Praslica Obr. 6 Kolovrat

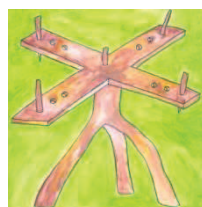
Priadky ako významné spoločenské príležitosti v živote mládeže sa zachovali miestami až do 50. rokov 20. storočia, keď zanikli spolu s ručným pradením priadzí. Oživujú ich však rôzne folklórne skupiny prostredníctvom svojich vystúpení.

Navíjanie. Z vretena sa priadza navíjala na motovidlo⁷. Pri navíjaní držala žena motovidlo v jednej ruke a druhou naň navíjala priadzu. Súbor zvitej a zmeranej ľanovej alebo konopnej priadze sa nazýval *pradeno*.

Vyváranie, plákanie, sušenie. Pradená sa pred ďalším použitím vyvárali v lúhu pripravenom z dreveného popola. Ženy celý deň

zohrievali lúh v kotli, nalievali ho do kade s pradenami, po vychladnutí ho vypúšťali a znova zohrievali. Nasledujúci deň pradená plákali v potoku a sušili. Ak počas sušenia mrzlo, priadza bola belšia.

Snovanie. Priadza určená na tkanie sa navíjala na fajfy - cievky. Na navíjanie slúžila *zvijačka*⁸ a *špuľak*⁹. Cievky¹⁰ s navinutou priadzou sa ukladali do *fajfiara*¹¹.

Obr. 7 Zvijačka Obr. 8 Špuľak

*Snovadlá*¹² slúžili na prípravu osnovy, t.j. konkrétneho počtu priadzí potrebnej dĺžky a v určitom poriadku. Priadza prechádzala z cievok umiestnených vo fajfiari cez dierky snovacieho piestu a osoba, ktorá piest držala, prstami druhej ruky priadze rozdeľovala a nasúvala na horné činy (doska s tromi klinmi umiestnená v hornej časti snovadla). Potom priadze medzi piestom a činmi chytila do zatvorenej dlane, pričom ňou súčasne otáčala

⁸ Zvijačka (obr. 7) – nástroj, ktorý slúžil na uloženie pradenia pri navíjaní priadze na kľbá, cievky alebo pri snovaní. Bola zložená z dvoch skrížených lát otáčajúcich sa na čape upevnenom v drevenom stojane. Na koncoch latiek boli klíny, za ktoré sa uložilo pradené.

⁹ Špuľak (obr. 8) – nástroj, ktorý slúžil na navíjanie priadze na cievky. Tvoril ho vodorovne postavený rám na štyroch nohách, v ktorom bola uložená os veľkého kolesa poháňaného kľukou.

¹⁰ Cievka (fajfa) - dlhý dutý drevený valec na koncoch ukončený kruhmi, ktoré zabráňovali zosunutiu navitej priadze. Zhotovovala sa z bazového prútika a priadza sa na ňu navíjala na špuľaku.

¹¹ Fajfiar – drevený rám na dvoch alebo troch nohách. Rám asi 100-120 cm vysoký a 60-100 cm široký bol na výšku rozdelený ešte jedným stĺpikom. Vo všetkých troch stĺpikoch bolo po 6 otvorov umiestnených v rovnakej výške. Týmito otvormi sa prevliekali prúty alebo drôty a na ne sa umiestňovali cievky. Celkovo sa na jeden stojan zmestilo 12 cievok, a to bol aj počet cievok, s ktorými sa najčastejšie snovalo.

¹² Snovadlá (obr. 9) tvorili 2 rámy (1,5-2 x 2 m) v strede spevnené vodorovnou priečkou, aby sa zvislé latky pod napätou osnovou neohýbali. Rámy boli zasadené kolmo na seba a otáčali sa okolo spoločnej osi, ktorá sa upevnila v jamke v podlahe a v oku na stropnom tráme. Vzdialenosť medzi dvoma zvislými latkami rozloženého snovadla bola 1 m (metrové snovadlo) alebo 1 ríf (rífové snovadlo), čo bolo dôležité pri určovaní dĺžky osnovy. V hornej časti snovadla sa medzi zvislými latkami zasúvala doska s tromi klinmi (múdre činy) a v dolnej časti s dvoma klinmi (sprosté činy – obr. 13).

často bohato zdobená, pretože ju dostávali ženy ako dar od svojich milých, manželov či otcov.

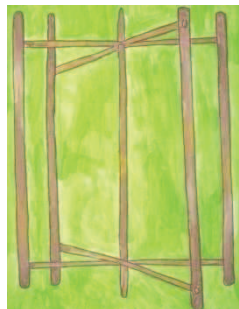
⁶ Kolovrat (obr. 6) - zariadenie používané pri pradení a súkaní priadze. Vývojovo starší súkennický kolovrat používaný v gubárstve a súkenníctve na zhotovovanie mäkkej priadze z vlny mal veľké koleso poháňané rukou. Dokonalejší krídlý kolovrat na nožný pohon sa skladal z dvoch rámov alebo stĺpikov upevnených v stolčeku, v ktorom bolo osadené koleso. Poháňalo sa cez ojníčku a pedálík nohou a pohyb sa prenášal dvoma motúzmi na krídlo a koleso cievky. Vzdialenosť kolesa od krídla s cievou sa regulovala drevenou skrutkou.

⁷ Motovidlo – pomôcka slúžiaca na navíjanie priadze. Jeho základom boli priečky umiestnené v určitej vzdialenosti od seba, čím sa určoval obvod pradenia a dĺžka priadze v ňom. Palicové motovidlo (motak) bola drevená tyč s priečkami vzdialenými od seba 1-2 m, upevnenými na koncoch kolmo na seba, alebo na jednom konci s priečkou a na druhom so samorastlou rásochou.

snovadlo a priadze špirálovite ovíjala smerom od horných čínov k dolným a späť (obr. 10).

Ak bolo nasnované potrebné množstvo *pásiem* (1 pásmo = 60 priadzí), zviazala žena osnovu v miestach, kde sa krížila na čínoch a začala ju zo snovadiel skladať odhora, robiac z nej veľkú reťaz pomocou oboch rúk, akoby háčkovala - brala ju *do kľúča*.

Obr. 9 Snovadlá Obr. 10 Snovanie

Tkanie. Tkaním nazývame vytváranie tkaniny pomocou pravouhlého kríženia priadzí osnovy a útku. Podľa druhu tkaniny sa robilo pomocou *tkacej doštičky* - krosienok, *tkacej debničky*, *kartičiek* (karetkovanie) alebo *krosien*.¹³

Pred samotným tkaním na *krosnách* sa najprv navila na zadný návoj osnova pripravená snovaním. Príprava osnovy bol zložitý technologický postup, pri ktorom sa okrem tkáčky zúčastňovali ešte 2-4 ženy, z ktorých každá mala svoju funkciu. Pri vkladaní osnovy neboli na krosnách umiestnené nitelnice ani bidlo. Do slučky vzniknutej ovíjaním priadzí na dolných čínoch sa vsunula palička, ktorá sa vložila do žliabku na zadnom návoji krosien. Následne sa osnova, ktorú osoba sediaci vzadu za krosnami uvoľňovala z reťaze, rozdelila do medzier v hrabkách. Ďalšia osoba navíjala takmer celú osnovu na zadný návoj. Na krosná sa pripevnili namiesto hrabiek nitelnice a bidlo. Nasledovalo prevliekanie priadzí očkami nitelnic

brdom a ich priviazanie k *strapkom* na prednom návoji. Po navíťi sa osnovné priadze navliekli do *nitelnic*¹⁴ podľa toho, akú väzbu mala mať pripravovaná tkanina. Po navlečení osnovných priadzí do *brda*¹⁵ sa ich pramene priviazali k „strapkom“ (kusu plátna, jedným koncom navinutom na prednom návoji, na druhom konci so strapcami). Po napnutí osnovy pomocou spúšťadiel boli krosná pripravené na tkanie.

Kým sa priadza z cievok priviedla k snovadlám, prechádzala ešte snovacou doštičkou - *piestom*¹⁶, ktorý zabráňoval, aby sa snované priadze krížili.

Obr. 11 Krosná

Tkanie sa začínalo pristúpením na *podnož* spojenú s nitelnicou, ktorá klesla. Súčasne sa druhá nitelnica zdvihla, čím vznikla medzi priadzami osnovy vodorovná *ziva* (medzera). Cez ňu tkáčka prevliekla pomocou *člnka*¹⁷ útok,

¹³ Krosná (obr. 11) slúžili na tkanie. Základ konštrukcie tvorili 2 rámy spojené pomocou čapov a klinov priečnymi brvnami (priemami). Do výrezov stĺpov na rámoch sa vkladali rovnobežne s priemami návoje - drevené valce na navíťi osnovy (zadný návoj) a tkaniny (predný návoj). Proti nežiaducemu otáčaniu pri navíjaní osnovy ich zaisťovali spúšťadlá (ozubené drevené alebo kovové kolesá so západkami). Na rámoch boli v zárezoch položené latky na ktorých viselo bidlo a nitelnice, pohybujúce sa v „škrupových“ kolieskach. Nitelnice sa ovládali nohami cez podnože upevnené v zadnej spodnej prieme a slúžili na vytváranie zivy. V bidle (obdĺžnikovom ráme s držadlom v strede pohyblivej hornej priečky) bolo uložené brdo, ktorým sa prirážal útok k osnove.

¹⁴ Nitelnice - pohyblivá časť krosien umožňujúca vytvárať medzeru na prevliečenie útku (zivu) medzi priadzami osnovy podľa žiadanej väzby tkaniny. Každá z nitelnic sa skladala z dvoch palíc, na ktorých boli uviazané nitienky - sústavy slučiek; každé 2 protiľahlé slučky boli v strede spojené očkom, do ktorého sa navliekala osnovná priadza. Nitelnica bola 25-30 cm vysoká a jej šírka zodpovedala šírke osnovy.

¹⁵ Brdo - hrebeňovitý nástroj, ktorý sa používal na prirážanie útku k osnove a súčasne určoval hustotu a čiastočne i šírku budúcej tkaniny.

¹⁶ Piest (obr. 10) - lopatkovitý drevený nástroj, ktorý sa používal pri príprave osnovy na tkanie. Mal dva zvislé rady dierok, cez ktoré sa viedli priadze pri snovaní. Ich počet bol väčšinou páry (4-16) a určený počtom priadzí používaných na snovanie.

¹⁷ Člnok - drevené puzdro člnkovitého tvaru na cievku s priadzou, ktorým sa zavádzal útok do osnovy. Na území Slovenska sa v domácej textilnej výrobe používal člnok dlhý cca 20-25 cm so zaoblenými rohmi a s obdĺžnikovo alebo oválne vydlabaným vnútrom. V strede jeho bočnej steny alebo v dne bol otvor, ktorým vychádzala útková priadza z cievky, príp. dno nemal. Cievka sa nastokávala

brdom ho prirazila k už utkanej tkanine a hneď pristúpila na druhú podnož, pričom sa postup opakoval. Zatiaľ, čo výrobu tkanín v rámci domácností mali na starosti ženy, remeselnou výrobou tkanín sa zaoberali muži. Aj súčasnosti sa na dedinách možno stretnúť s domácou výrobou tkanín. Tkajú sa hlavne pokrovce z odpadového textilného materiálu, prípadne utierky z kupovanej bavlnenej priadze, do ktorej sú vytkávané rôzne vzory.

2 Ďalšie úpravy tkanín

Plátno, ktoré malo slúžiť na odev alebo ako interiérová textília, sa po utkaní vždy upravovalo – bielením, mangľovaním, prípadne farbením.

Bielenie. Plátno sa vyváralo rovnako ako priadza – v lúhu, ktorého teplota sa stupňovala. Po vyplákaní sa prestrelo na niekoľko dní na lúku pri potoku, pričom sa niekoľkokrát za deň namáčalo do potoka a znova prestieralo, alebo sa polievalo pomocou kropiacej kanvy. Najintenzívnejšie sa bielilo v apríli a v máji, hneď po skončení tkania. Plátno sa jednoducho kladlo na trávnu. Každá žena mala vytkané na jednotlivých kusoch plátna svoje značky, aby sa zabránilo ich zámene.

Mangľovanie. Vybielené plátno sa pred uložením do truhly alebo pred upotrebením mangľovalo. Navlhčenú, vystretú, niekedy zloženú textíliu alebo odevnú súčiastku *mangel'* stláčal, prípadne i zohrieval, vyrovnával, zmäkčoval a dával jej lesk.

Takmer v každej horehronskej obci bol veľký mangel', ktorý mal rozmernú drevenú konštrukciu, s hornou pohyblivou časťou - *ládou*, zaťažanou veľkými kameňmi. Bol umiestnený v stodole niektorého gazdu. Jeho súkolie a pohon vodou alebo konským poťahom pripomínal stredoveké stroje. Mangel' býval v permanencii v máji a júni, zriedkavo až do jesene.

Farbenie. Na šitie krojových súčastí a interiérových textílií sa používalo aj zafarbené a potlačené plátno, tzv. *modrotlač*.

3 Uplatňovanie tradícií spracúvania textílií v edukačnom procese na 1. stupni ZŠ

Pri oboznamovaní sa s remeslami spracúvajúcimi textílie možno využívať rôzne praktické činnosti – tkanie na rámiku, tkanie

pomocou kartičiek, tkanie pomocou doštičky, tkanie pomocou debničky, pletenie šnúročiek v rukách, pletenie zápästkov na forme, vyšívanie, šitie jednoduchých tradičných ľudových odevov pre bábiku a pod. Nižšie uvedený opis tradičných technológií je upravený pre podmienky edukačného procesu na 1. stupni ZŠ.

Tkanie na rámiku. Na kartónovom rámiku je pozdĺžne vytvorená osnova z priadzí. Útok je tvorený nastrihanou 1,5 cm širokou úpletovou textíliou, ktorú žiaci preplietajú ponad a popod osnovné priadze vytvárajúc plátnovú väzbu.

Tkanie pomocou kartičiek. Každou dierkou kartičky je prevlečená jedna priadza, pričom z každej kartičky prechádza zväzok osnovných priadzí medzierkami dreveného hrebienka, ktorý je na nich položený, a súčasne ich napína. Otáčaním kartičiek vzniká medzi spodnými a vrchnými priadzami ziva, ktorou je vnášaný útok. Spôsob otáčania kartičiek podmienoval vzorovanie tkaníc (Čellárová, 1997).

Tkanie pomocou doštičky. (obr. 12) Niekoľko metrov dlhú *osnovu* tvoria priadze, vedené otvormi v priečkach doštičky, a medzerami medzi nimi. Pohybom doštičky nadol a nahor sa medzi priadzami vedenými otvormi priečok a medzerami vytvára medzera (*ziva*), do ktorej sa pomocou zrolovaného výkresu s navinutou priadzou vtkáva *útok*. Napnutie osnove sa dosahuje fixovaním oboch koncov osnove dvoma žiakmi. Dôležité je zdôrazniť žiakom ubíjanie útkovej priadze.

Obr. 12 Tkanie pomocou doštičky

Tkanie pomocou debničky. Debničku možno vyrobiť zo škatule od topánok tak, že pomocou ihly vytvoríme osnovu z bavlnených priadzí vzdialených cca 1 cm, ktoré zároveň prevliekame medzerami tkacej doštičky. Postup je podobný ako pri tkaní pomocou tkacej doštičky.

Pestovanie ľanu. Žiaci môžu v improvizovaných podmienkach vysievať ľanové semená a pozorovať ich rast.

na ohybnú paličku ktorej konce boli zasadené do zárezov v užších stranách vnútra člnka.

V nadväznosti na učivo pestovateľských prác môžu realizovať skúšku čistoty a klíčivosti ľanu.

V nadväznosti na tradície farbiarstva sa žiaci môžu oboznamovať s tradičnými technikami - batikovaním, modrotlačiarskou technikou.

Batikovanie. (obr. 13) Tzv. vosková batika sa robí za pomoci vosku, ktorým sa na textíliu nakreslí vzor. Textília sa následne zafarbí, pričom si plochy, na ktorých bol nakreslený vzor zachovávajú pôvodnú farbu. Vyvážovaná batika je spôsob vzorovania vyvážovaním. Pred farbením sa na textílii vytvorí zvážovaním, zošívaním, všívaním rôznych drobných predmetov, šitím stehov základ budúceho vzoru. Pripravená textília sa zafarbí a vzor má podobné neohraničené kontúry ako vzory vytvárané voskom (Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, 1995).

Obr. 13 Vyvážovaná a vosková batika

Modrotlač. Modrotlač je indigom farbená bavlnená textília s tlačnými vzormi. Negatívne vzorovanie sa docieľovalo tzv. rezervou – zamedzením farbenia v mieste vzoru krycou kašou – *papom*, ktorá sa naniesla na vyvarené a naškrobené plátno *modrotlačiarskou formou*. Po zaschnutí farby sa plátno farbilo v indigovom roztoku – *kype*. Rezerva sa odstraňovala v roztoku kyseliny sírovej. Žiaci môžu jednoduchým spôsobom vytvárať „nepravú modrotlač“. Na bielu prírodnú textíliu naniesú štetcom tmavomodrý atrament. Keď textília vyschne, vytvárajú na ňu pomocou zmizíka rôzne vzory.

4 Záver

Predpokladom pre efektívne využívanie navrhovaných aktivít v praxi sú postoje učiteľov (či budúcich učiteľov) ku kultúrno-historickému dedičstvu regiónu, z ktorého pochádzajú alebo v ktorom pôsobia. Vychádzajúc z výsledkov prieskumu postojov budúcich učiteľov k vlasteneckej výchove a patriotizmu sa ukázal pozitívny pomer medzi postojmi budúcich učiteľov a obsahom ich perspektívnej profesionálnej činnosti vo výchove detí (Gašparová, 2002).

Aktivity opísané v tomto príspevku vyžadujú od učiteľov nielen odborné vedomosti na vysokej úrovni (čo môže byť problematické z dôvodu absencie riadeného celoživotného vzdelávania), ale aj vynikajúce didaktické a organizačné schopnosti. Predpokladáme, že uvedený príspevok môže pôsobiť inšpiratívne a podnietiť učiteľov k integrácii problematiky kultúrneho dedičstva nášho národa do povedomia mladej generácie.

5 Zoznam bibliografických odkazov

- [1] ČELLÁROVÁ, L., TOMAN, M. Technické práce. Banská Bystrica : PF UMB, 1998. ISBN 80-855-128-6.
- [2] ČELLÁROVÁ, L. Ľudové tradície a ľudové remeslá na Slovensku a ich využitie v štúdiu učiteľstva 1. st. ZŠ. Banská Bystrica : PF UMB, 1997. ISBN 80-8055-129-4
- [3] GAŠPAROVÁ, M. Regionálna výchova ako súčasť vlasteneckej výchovy na 1. stupni ZŠ. In. Regionálna výchova a škola. Banská Bystrica : PF UMB, 2002, s. 69-72. ISBN 80-8055-753-5.
- [4] Kol. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I. Bratislava : Veda, 1995. ISBN 80-224-0234-4.
- [5] Kol. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II. Bratislava : Veda, 1995. ISBN 80-224-0235-4.
- [6] Kol. Horehronie: Kultúra a spôsob života ľudu. Bratislava : Veda, 1969.
- [7] KRÍŽOVÁ, J. Kultúrne tradície v edukačnom procese na 1. stupni ZŠ. [Diplomová práca]. Ved. práce: PaedDr. Lýdia Čellárová, PhD. Banská Bystrica : PF UMB, 2005.
- [7] KRUPOVÁ I. Regionálna výchova vo vidieckom prostredí so zameraním na tradičné ľudové remeslá. In. KRÍŽOVÁ, J., KRUPOVÁ I. Vybrané špecifiká regionálnej výchovy v okolí Banskej Bystrice. Banská Bystrica : PF UMB, s. 63-114. ISBN 978-80-8083-471-5.
- [8] PALÍČKOVÁ – PATÁKOVÁ, J. Ľudová výroba na Slovensku. Bratislava : Veda, 1982.
- [9] Krupová, A., osobná komunikácia, 2004.
- [10] Mikolajová, F., osobná komunikácia, 2006.
- [11] Šalamonová, E., osobná komunikácia, 2006.

PaedDr. Ivana Krupová, PhD.

PaedDr. Beáta Akimjaková, PhD.

**Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity
v Ružomberku**

Inštitút Juraja Páleša v Levoči

Kláštorská 38, 054 01 Levoča, SR

Tel: +421 53 469 9190

E-mail: ikrupova@gmail.com

Www pracoviska: www.pf.ku.sk